

نقش مردم‌سالاری دینی در واقعه 6 بهمن 1360 آمل زینب سلطانی¹

چکیده

یکی از جریان‌های چپ که بعد از خرداد 1360 با شعار طرفداری از بنی‌صدر و هوادارانش و به سودای خام براندازی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران دست به اسلحه برد، اتحادیه کمونیست‌های ایران بود که نام تاریخی سربرداران را نیز غصب کرده و بر خود نهاده بود، که واقعه خونین آمل در 6 بهمن 1360 را رقم زد. هدف از پژوهش حاضر بررسی نقش مردم‌سالاری دینی در پیروزی مردم آمل در واقعه 6 بهمن 1360 این شهر می‌باشد. روش پژوهش و اساس نگارش این مقاله کتابخانه‌ای است و از منابع آرشیویی و میدانی نیز برای غنای هر چه بیشتر اثر بهره گرفته شده است. در روز ششم بهمن 1360 اتحادیه کمونیست‌های ایران که با اتخاذ مشی مائوئیستی، از طریق فتح شهرها برای شکست حکومت، عملیات خود را از شهرستان آمل آغاز کرده بود که این اقدام آنها با شجاعت، هوشیاری و درایت تمام و کمال مردم آمل که برآمده از مبانی نظام مردم‌سالاری دینی بوده است، به شکست و زوال آن گروه انجامید. بر این اساس مردم آمل از طریق نظام مردم‌سالاری دینی که بر قدرت و پشتوانه مردمی و دینی استوار است، توانستند با واکنش فوری بر ماجراجویی عجیب اتحادیه کمونیست‌های ایران در روز ششم بهمن سال 1360 غلبه کنند.

کلیدواژه‌ها: واقعه ششم بهمن آمل، مردم‌سالاری دینی، اتحادیه کمونیست‌های ایران، مائوئیستی

مقدمه

با پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن 1357، ایران اسلامی وارد برهه‌ای بسیار حساس و پرتنش از تاریخ خود گردید. گروه‌های سیاسی که قصد سهم‌خواهی از قدرت داشتند با سوء استفاده از آزادی سیاسی و اجتماعی بی‌ضابطه‌ای که پس از انقلاب برقرار شده بود، هر روز در گوشه و کنار کشور و در شهرهای بزرگ حادثه‌ای می‌آفریدند. در این روند که تا حدودی ناشی از فضای اول انقلاب و شاید اجتناب‌ناپذیر بود گروه‌های سیاسی از طیف‌های گوناگون با گرایشهای مختلف نظیر کمونیست‌ها و لیبرال‌ها از چریک‌های فدایی و مجاهدین خلق گرفته تا حزب توده و احزاب تشکیل‌دهنده جبهه ملی و حتی نهضت آزادی ایران، سعی داشتند سهمی از قدرت را به خود اختصاص دهند. هر یک از این گروه‌ها ادعا می‌کردند که در سقوط حکومت پهلوی نقش اصلی و اساسی داشته‌اند. این مسأله در ماه‌های اولیه پس از پیروزی انقلاب باعث بروز مشکلات شدید داخلی آشفتگی و هرج و مرج در کشور شد. صف‌بندی‌های عناصر انقلابی و ضدانقلاب با عزل بنی‌صدر توسط مجلس شورای اسلامی و تأیید آن از سوی رهبر انقلاب کاملاً آشکار شد. بنی‌صدر، مجاهدین و برخی گروه‌های چپ و نیز لیبرال‌های

¹ دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل، شماره تماس: 09113003670، ایمیل: z_soltani60@yahoo.com

باقی‌مانده از جبهه ملی در حالی که حمایت افکار عمومی را کاملاً از دست داده بودند در برابر انقلاب ایستادند و با قیام مسلحانه خود کشور را که در حال جنگ با متجاوزین عراقی بود با معضل امنیتی در داخل مواجه ساختند. اگرچه تا قبل از خرداد ۱۳۶۰ کشور دستخوش توطئه‌های گوناگون از جمله ترور و بمب‌گذاری از سوی گروه‌ها و گروهک‌ها بود اما این گروه‌ها بعد از خرداد ۱۳۶۰ حرکت‌های مسلحانه خود را علنی کردند و شدت بخشیدند. در حقیقت برکناری بنی‌صدر، سبب ناامیدی طیف ضدانقلاب و در نتیجه آغازی برای اقدامات مسلحانه و بروز شورش‌های وسیع و همه‌جانبه گروه‌های معارض و معاند انقلاب اسلامی علیه نظام اسلامی شد. یکی از این جریان‌های چپ که بعد از خرداد ۱۳۶۰ با شعار طرفداری از بنی‌صدر و هوادارانش و به سودای خام براندازی نظام جمهوری اسلامی دست به اسلحه برد «اتحادیه کمونیست‌های ایران» بود که واقعه خونین آمل در ۶ بهمن ۱۳۶۰ را رقم زد گروه‌های چپ در شهرها و جنگل‌های سه استان شمالی کشور عملیات‌های تروریستی و بمب‌گذاری را شدت بخشیدند. آمل با توجه به موقعیت جغرافیایی نزدیک بودن به مرز اتحاد جماهیر شوروی و برخورداری از مخفی‌گاه‌های به ظاهر مناسب به دلیل جنگل‌های انبوه و بافت روستایی گسترده در بین شهرهای مازندران از جمله شهرهایی بود که در دسترس تعرضات گروهک‌ها و مورد حمله سنگین عملیات‌های تروریستی قرار گرفته بود کمیته‌های انقلاب اسلامی و سپاه پاسداران و بسیج که در آن ایام عمده مأموریت بخش وسیعی از اعضای آنها حضور در مناطق عملیاتی غرب و جنوب کشور و شرکت در دفاع مقدس بود، نمی‌توانستند چندان که باید در سال ۱۳۶۰ بدون یاری و کمک همه‌جانبه مردم سد راه فعالیت‌های گروهک‌ها شوند. در حوادث پس از خرداد، ۶۰ مردم فعال‌ترین نقش را در حفظ امنیت و برخورد با ضدانقلاب به عهده گرفتند که در این بین نقش مردم آمل در مقابله با گروهک ضدانقلاب موسوم به اتحادیه کمونیست‌های ایران و ایجاد حماسه ۶ بهمن ۱۳۶۰ را می‌توان مثال زد. اتحادیه کمونیست‌های ایران با یک برآورد خام از وضعیت امنیتی در منطقه آمل، اعضای خود را به جنگل برد تا ضمن حفظ توانایی‌های فردی و عملیاتی خود، هر چه سریع‌تر دست به اقدامات نظامی از پیش طراحی‌شده بزنند، اما نتوانستند در میدان نبرد با مردم شهیدپرور آمل پیروز گردند و شکست خوردند (عزیزی، ۱۳۹۳: ۲۳۶). یکی از عوامل بسیار مهم در پیروزی مردم آمل در واقعه ششم بهمن سال ۱۳۶۰ مردم‌سالاری دینی بوده است که تاکنون پژوهشگران به آن توجه چندانی نکرده‌اند.

سیر تحول مردم‌سالاری به مثابه میراثی، تاریخی از گونه‌ای کلاسیک به مفهوم مدرن آن بیانگر تکامل و ظهور مدل‌های نوینی مطابق فرایند شرایط و تحول در جوامع غربی است. از این لحاظ مردم‌سالاری بر اساس مؤلفه‌ها و آموزه‌های امروزی آن، بر اساس مفهومی مدرن به شمار می‌رود که طی یک صد سال گذشته فراز و فرودهای زیادی را پشت سر گذاشته است. برنارد کریک در کتاب

دفاع از سیاست، از مردم سالاری به عنوان بی‌قاعده‌ترین مقوله سیاسی یاد کرده است (هیوود، ۱۳۸۳: 191).

مردم سالاری در گذار خود مفاهیم متعددی را برتابیده است. در نگاه نخست، شاید پرداختن به موضوعاتی همچون مردم سالاری و جهانی شدن تکراری و بیهوده به نظر برسد؛ زیرا که واژه مردم سالاری در دانش مشترک همه ما جایگاه و معنای روشنی دارد، اما این تفاوت مفهومی به قدری قابل سوء استفاده است که حضرت امام خمینی (ره) به کارتر تذکر می‌دهند، اگر مردم نمی‌توانند آزادی او را تحمل کنند این در واقع آزادی نیست و مردم متوجه فرق آزادی و ترقی هستند (امام خمینی ۱۳۵۷: 194/2).

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی «جمهوری اسلامی» را به عنوان نوع نظام سیاسی کشور و رویکرد اصلی انقلاب اسلامی پیشنهاد دادند. این رویکرد در عمل مقابله‌ای سنگین با جهان ستمگر غرب بوده و خواهد بود. سپس در سال ۱۳۷۷، رهبر معظم انقلاب اسلامی مردم سالاری دینی را به عنوان رویکرد مشخص جمهوری اسلامی مطرح کردند حضرت آیت‌اله خامنه‌ای (۱۳۷۷). ایشان به صراحت فرمودند: «جمهوری؛ یعنی مردم سالاری اسلامی؛ یعنی دینی (خامنه‌ای، ۲۰/۸/۱۳۸۰). حضرت آیت‌اله خامنه‌ای در سال‌های بعد نیز مسأله مردم سالاری دینی را مورد توجه قرار داده و بیان داشتند که این اندیشه سیاسی نو متکی به فلسفه درست متکی به زمینه‌های فکری و اعتقادی مستحکم و از لحاظ عملی قابل اجرا و پیش رونده است (خامنه‌ای، ۲۷/۷/۱۳۹۰). و نیز بر این امر تأکید دارند که مردم سالاری ما از دل اسلام جوشید» (خامنه‌ای، ۱۴/۶/۱۳۹۲).

در مجموع مردم سالاری دینی برداشتی نوین از دین مبین اسلام است که بر جنبه‌های سیاسی اسلام به عنوان دینی کامل و جامع پرداخته است و بر نقش مردم در امور سیاسی جامعه دینی تأکید دارد و دلالت بر مرجعیت سیاسی و اجتماعی اسلام دارد از طرفی تنها مدل حکومتی است که در آن مشروعیت دینی و مشروعیت سیاسی با هم جمع شده است. بر این اساس مردم سالاری دینی نقشی مهم و اساسی در حماسه ششم بهمن شهر آمل در سال ۱۳۶۰ داشته است اما تاکنون هیچ پژوهشی به نقش بسیار مهم مردم سالاری دینی در حماسه ششم بهمن مردم آمل در سال ۱۳۶۰ نپرداخته است، بنابراین این پژوهش با روش کتابخانه‌ای و با استفاده از منابع آرشیویی و میدانی، با هدف بررسی نقش مردم سالاری دینی در پیروزی مردم آمل در واقعه ۶ بهمن ۱۳۶۰ این شهر انجام شده است.

بحث اصلی

در روز ۵ بهمن ۱۳۶۰ اعضای اتحادیه کمونیست‌های ایران با نام تاریخی سریداران از مسیر ورودی آمل از طریق جاده هراز، با نام «سریداران جنگل در پوشش لباس‌های نظامی مرسوم سپاه و تحت عنوان عملیات «اسب تروا» وارد شهر شده و حمله خود را آغاز کردند. آنان پس از ورود به شهر ابتدا در

خانه محمدرضا سپرغمی تجمع نمودند و ساعت ۸ شب نیروهای عملیاتی خود را با وسیله نقلیه به مراکز مهم و حساس شهر منتقل و چند نقطه حساس شهر را محاصره کردند. برنامه اعضای اتحادیه برای حمله به شهر، تسخیر سه نهاد مهم یعنی ساختمان بسیج که ضمن مستحکم بودن در جایگاه مناسبی از حیث عملیاتی نیز قرار داشت، فرمانداری و سپاه بود. سربداران بعد از ورود به شهر به دو گروه تقسیم شدند. گروه اول وارد شهر شده به گشت‌زنی پرداختند و هر کس را که به اصطلاح حزب‌اللهی و پاسدار تشخیص می‌دادند ترور می‌کردند. سپس به ساختمان بسیج به عنوان اولین و استراتژیکی‌ترین نقطه شهر حمله کردند. مردم آمل با صدای تیراندازی به خیابان‌ها آمده و آماده مقابله شدند. نیروهای شورشگر با سازمان‌دهی و استقرار تیم‌های عملیاتی قرار بود ضمن تصرف این اماکن و دادستانی انقلاب اسلامی و سپس با انهدام پل شرقی-غربی شهر امکان کمک‌رسانی به شهر را قطع نمایند. گروه شورش‌گر در ساعت ۲۳ شب ۵ بهمن سال ۱۳۶۰ با رعایت اصل غافلگیری عملیات خود را آغاز کردند و در کمتر از سه ساعت چهار هدف از پیش تعیین شده اتحادیه محاصره شد. بنا بر دستور فرماندهی منطقه ۳ سپاه مستقر در چالوس، قرار شد هر رده تا صبح در ساختمان خود مقاومت کند و نیروها تا طلوع صبح و اعزام نیروی کمکی از مقر خود خارج نشوند. درگیری میان نیروهای اتحادیه و نیروهای سپاه و بسیج تا صبح روز ۶ بهمن ادامه داشت. این در حالی بود که تعداد نفرات در ساختمان بسیج از انگشتان دست تجاوز نمی‌کرد یکی از اعضای این گروه بعدها در بازجویی اعتراف کرده بود که شدت تیراندازی از پنجره‌های ساختمان بسیج در شب حماسه ششم بهمن آمل آن قدر زیاد بود که آنها نتوانستند آنجا را تصرف کنند (عزیزی، ۱۳۹۳: ۲۴۶)؛ مسأله‌ای که علامه حسن حسن‌زاده آملی آن را بعنوان نقش مردم‌سالاری دینی در ایجاد حماسه ششم بهمن شهر آمل در سال ۱۳۶۰ در نظر گرفته و آن را مصداق آیه ۹ سوره مبارکه انفال «إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَبَ لَكُمْ أَتَىٰ مُمِدَّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ» تعبیر کردند.

با توجه به اتفاقات بسیار مهم در حماسه ششم بهمن سال ۱۳۶۰ مردم شریف آمل و شکست تاریخی گروه سربداران از مردم آمل، نقش مردم‌سالاری دینی در این پیروزی شرافتمندانه و تاریخی موج می‌زند، بر این اساس جمهوری اسلامی ایران نقطه عطفی در تاریخ مردم‌سالاری دینی و سرآغاز فصلی جدید در تاریخ جامعه انسانی است. (امینی، ۱۳۸۸: ۱۳۱). انقلاب اسلامی به عنوان یک انقلاب ایدئولوژیک و دارای جهان‌بینی خاص خود که از مکتب اسلام سرچشمه گرفته است، نه تنها در بُعد ملی احیاگر برنامه‌ها و نظریات خاص اسلام برای حکومت و دولت‌مداری است بلکه در بُعد جهانی نیز با توجه به جهان‌شمولی مکتب اسلام افکار و نظریاتی خاص دارد و ارائه دهنده نظام جهانی ویژه خود است (محمدی، ۱۳۸۷: ۲۲۳).

این انقلاب ایدئولوژی انقلابی جدیدی را که شامل نقاط مثبت سایر ایدئولوژی‌های انقلابی معاصر نیز بود - یعنی مفاهیم استقلال، آزادی و عدالت اجتماعی را - در چارچوب حکومت دینی در دنیای مادی‌گری معاصر مطرح کرد (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۱۹۵). انقلاب اسلامی عکس‌العملی در مقابل فرهنگ و ایدئولوژی‌های غربی و پیروی محض و کورکورانه از غرب بوده است که در شعارهای خود جمهوری اسلامی را عنوان کرد و مهر فرهنگ «اسلام» را به انقلاب زد و آن را اسلامی کرد میشل فوکو در مورد انقلاب اسلامی معتقد است که در آن نفس مذهبی و مردم‌سالاری دینی دمیده شده است (اخترشهر و همکاران، ۱۳۸۲: ۲۵).

در زمینه نقش مردم آمل در خلق حماسه ششم بهمن سال ۱۳۶۰ می‌توان به نقش یکی از اصلی‌ترین مولفه مردم‌سالاری دینی یعنی «مشارکت مردمی» در پیروزی مردم آمل اشاره کرد. مشارکت مردمی به عنوان دومین مؤلفه مردم‌سالاری است. این مؤلفه که ناظر به ساحت تصمیم‌سازی است در کنار یکی از مؤلفه‌های مردم‌سالاری دینی یعنی اقتدار جمعی که ناظر به ساحت نظام‌سازی است، قرار می‌گیرد و باعث خلق حماسه‌هایی همچون حماسه ششم بهمن شهر آمل در سال ۱۳۶۰ می‌شوند. مشارکت مردمی به عنوان مؤلفه‌ای بسیار حیاتی در مردم‌سالاری دینی در سطوح مختلف در جامعه بعد از انقلاب اسلامی ایران قابل مشاهده است. مقصود از مشارکت مردمی در واقع مشارکت سیاسی و اجتماعی مردم است که به شیوه‌های مختلف (میراحمدی، ۱۳۸۸: ۶۰) از جمله خلق حماسه بزرگ ششم بهمن شهر آمل قابل تحقق و مشاهده می‌باشد. در قرآن کریم واژه شورا دو مرتبه در وجه سیاسی - اجتماعی به کار رفته است:

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (شوری، ۳۸).

و کسانی که دعوت پروردگارشان را اجابت کرده و نماز را برپا می‌دارند و کارهایشان به صورت مشورت در میان آنهاست و از آنچه به آنها روزی داده‌ایم انفاق می‌کنند.

در این آیه در توصیف مؤمنان پس از اشاره به مسئله ایمان و نماز، بلافاصله به مسئله مشورت، شورا و مشارکت اشاره می‌کند. بر این اساس می‌توان گفت که اسلام نوعی نظام مدیریت سیاسی شورایی را به رسمیت شناخته است که بر اساس آن می‌توان مشارکت مردمی را به عنوان یکی از مؤلفه‌های مردم‌سالاری دینی مطرح کرد (میراحمدی، ۱۳۸۸: ۱۰۷)، که این امر در خلق حماسه ششم بهمن سال ۱۳۶۰ مردم آمل بسیار مهم و حائز اهمیت است.

نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر بررسی نقش مردم‌سالاری دینی در پیروزی مردم آمل در واقعه ۶ بهمن ۱۳۶۰ این شهر بود. بر اساس آنچه که در این پژوهش به آنها اشاره شد، می‌توان گفت که، یکی از جریان‌های چپ که بعد از خرداد ۱۳۶۰ با

شعار طرفداری از بنی‌صدر و هوادارانش و به سودای خام براندازی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران دست به اسلحه برد، اتحادیه کمونیست‌های ایران بود که نام تاریخی سربداران را نیز غصب کرده و بر خود نهاده بود، که واقعه خونین آمل در 6 بهمن 1360 را رقم زد. در روز ششم بهمن 1360 اتحادیه کمونیست‌های ایران که با اتخاذ مشی مائوئیستی، از طریق فتح شهرها برای شکست حکومت، عملیات خود را از شهرستان آمل آغاز کرده بود که این اقدام آنها با شجاعت، هوشیاری و درایت تمام و کمال مردم آمل که برآمده از مبانی نظام مردم‌سالاری دینی بوده است، به شکست و زوال آن گروه انجامید. امام خمینی (ره) از درون نظریه «ولایت فقیه» در عصر غیبت، و مکتب سیاسی «حکومت اسلامی»، اقدام به الگوسازی مترقیانه‌ای کردند، که در قرن بیستم و بیست و یکم که عصر دموکراسی نام گرفت این الگوی عملی بنام «جمهوری اسلامی»، که در واقع الگوی مردم‌سالاری دینی بشمار می‌رفت، را برای اداره زندگی سیاسی ارائه نمودند. بر این اساس مردم آمل از طریق نظام مردم‌سالاری دینی که بر قدرت و پشتوانه مردمی و دینی استوار است، توانستند با واکنش فوری بر ماجراجویی عجیب اتحادیه کمونیست‌های ایران در روز ششم بهمن سال 1360 غلبه کنند. مردم‌سالاری دینی اصطلاحی است که از ترکیب واژه مردم‌سالاری که همان برگردان واژه دموکراسی است با واژه دین بدست آمده است؛ این اصطلاح روایتی است در متن گفتمان سیاسی اسلام که علاوه بر نقش دین در حکومت، بر نقش مؤثر مردم در آن نیز تأکید می‌کند که همین تأکید یکی از عوامل بسیار مهم در پیروزی مردم آمل در حماسه ششم بهمن 1360 بوده است. جمهوری اسلامی ایران بعنوان نظامی که الگو و سبک جدیدی از زندگی سیاسی و اجتماعی را تحت عنوان مردم‌سالاری دینی طراحی و به جامعه بشری عرضه نموده است و سعی کرده است مبتنی بر آموزه‌های دین مبین اسلام، نظام سیاسی و اجتماعی خود را اداره کند، بر این اساس به کارگیری نوع الگو و سبکی برآمده از مردم‌سالاری دینی در اداره کشور باعث هوشیاری مردم در زمینه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی شده و باعث خلق حماسه‌ای بزرگ و تاریخی همچون حماسه ششم بهمن سال 1360 به دست مردم شریف آمل شده است.

منابع

اخترشهر، علی، علویان، مرتضی، و ملکی، علی. (1382). طرحی نو در تبیین انقلاب اسلامی، قم: انتشارات کشف‌الغطاء.

امام خمینی، سیدروح‌الله. (1357). نقد صحیفه نور، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

امینی، پرویز. (1388). مولفه‌های پایه و شاخص‌های عینی در مردم‌سالاری دینی. دومین همایش مردم‌سالاری دینی، جلد 2، قم: انتشارات نشر معارف.

جمعی از نویسندگان، (1387). انقلاب اسلامی ایران، چاپ بیست و هفتم، قم: انتشارات دفتر نشر معارف.

خامنه‌ای، سید علی. (1390). بیانات در دیدار دانش آموزان و دانشجویان: www.khamenei.ir

خامنه‌ای، سید علی. (1377). بیانات در جلسه پرسش و پاسخ مدیران مسؤول و سر دبیران نشریات دانشجویی: www.khamenei.ir

خامنه‌ای، سید علی. (1380). بیانات در دیدار مردم کاشان و آران و بیدگل: www.khamenei.ir

خامنه‌ای، سید علی. (1392). بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری: www.khamenei.ir

عزیزی، امین. (1393). از شورش تا واکنش؛ واقعه 6 بهمن 1360 آمل به روایتی دیگر. فصلنامه مطالعات تاریخی، 45، 235-253.

محمدی، منوچهر. (1387). انقلاب اسلامی؛ زمینه‌ها و پیامدها، قم: انتشارات نشر معارف.

میراحمدی، منصور. (1388). مردم‌سالاری دینی امکان یا امتناع مفهومی، دومین همایش مردم‌سالاری دینی، جلد 1، قم: انتشارات نشر معارف.

هیوود، اندرو. (1383). مقدمه نظریه سیاسی، ترجمه عبدالرحمن عالم، تهران: انتشارات قومس.